

स्वामी रामानंद तीर्थ
मराठवाडा विद्यापीठ,
विष्णुपूरी, नांदेड ४३१६०६

बहिस्थ शिक्षण केंद्र

एम.ए. (बहिस्थ शिक्षण)
द्वितीयवर्ष

विषय : मराठी

अभ्यासक्रम

शै.वर्ष २०२३—२४

एम.ए. बहिस्थ शिक्षण द्वितीय वर्ष
विषय मराठी
अभ्यासक्रम

अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे

- १) दूरस्थ माध्यमातील विद्यार्थ्यांची आकलन व आस्वादक क्षमता विकसीत करणे.
- २) दूरस्थ विद्यार्थ्यांची वाङ्मयविषयक चिकित्सक वृत्ती व मूल्यमापन दृष्टी विकसीत करणे.
- ३) समकालीन वाङ्मय प्रवाहांची ओळख करून देणे.
- ४) दूरस्थ माध्यमातील विद्यार्थ्यांना समाजवास्तव आणि साहित्य यातील अनुबंध उलगडून दाखविणे.
- ५) दूरस्थ विद्यार्थ्यांची विवेकदृष्टी विकसीत करणे.
- ६) आत्मकथा व नाटक या वाङ्मय प्रकाराची विशेष ओळख करून देणे.

एम.ए. द्वितीय वर्ष
मराठी अभ्यासक्रम
पेपरशिर्षक

पेपर क्र. ०५	साहित्य विचार आणि समिक्षा
पेपर क्र. ०६	वाङ्मयीन प्रवाह
पेपर क्र. ०७	वैचारीक साहित्य
पेपर क्र. ०८	वाङ्मय अभ्यास: नाटक व आत्मकथा

- ५.१ साहित्याचे स्वरूप, प्रयोजन व निर्मितीप्रक्रिया
- ५.१.१ साहित्य: व्याख्या, लक्षणे व प्रकार
 - ५.१.२ साहित्य, विज्ञान व इतर कला
 - ५.१.३ साहित्याचे प्रयोजन
 - ५.१.४ साहित्याची निर्मितीप्रक्रिया
 - ५.१.५ साहित्य व समाज
- ५.२ भारतीय साहित्यविचार
- ५.२.१ अलंकार विचार
 - ५.२.२ वक्रोक्तीविचार
 - ५.२.३ रीतिविचार
 - ५.२.४ ध्वनीविचार व औचित्यविचार
 - ५.२.५ रसविचार
- ५.३ विविध वाङ्मयीन वाद
- ५.३.१ अभिजातवाद
 - ५.३.२ स्वच्छंदतावाद
 - ५.३.३ वास्तववाद
 - ५.३.४ मार्क्सवाद
 - ५.३.५ देशीवाद
- ५.४ समिक्षा: संकल्पना, स्वरूप व प्रयोजन
- ५.४.१ समीक्षा: व्याख्या आणि स्वरूप
 - ५.४.२ समीक्षेचे प्रयोजन व कार्य
 - ५.४.३ समीक्षेच्या पाय—या : आकलन, आस्वाद, मूल्यमापन
 - ५.४.४ समीक्षेचे प्रयोजन, कार्य
 - ५.४.५ समिक्षकांची साधना (आवश्यक गुण)
- ५.५ समीक्षेचे विविध दृष्टीकोन
- ५.५.१ समाजशास्त्रीय समीक्षा
 - ५.५.२ मानसशास्त्रीय समीक्षा
 - ५.५.३ आदिबंधात्मक समीक्षा
 - ५.५.४ मार्क्सवादी समीक्षा
 - ५.५.५ आस्वादक समीक्षा
- ५.६ मराठी समीक्षेची वाटचाल
- ५.६.१ इ.स. १८५७—१८८५
 - ५.६.२ इ.स. १८८५—१९२०
 - ५.६.३ इ.स. १९२०—१९४५
 - ५.६.४ इ.स. १९४५—१९६०
 - ५.६.५ इ.स. १९६०—१९९०

६.१ वाङ्मयीन प्रवाह: उदयाची पार्श्वभूमी

- ६.१.१ इ.स. १९६० पूर्वीचा महाराष्ट्र : एक आढावा
 ६.१.२ इ.स. १९६० पूर्वीचे साहित्य स्वरूप
 ६.१.३ नवे बदल — नवे दृष्टीकोन
 ६.१.४ विविध चळवळी आणि त्यांचे समाजजागृतीचे कार्य
 ६.१.५ नवीन साहित्यप्रवाहाचा उदय

६.२ ग्रामीण साहित्य

- ६.२.१ ग्रामीण साहित्य: संकल्पना व स्वरूप
 ६.२.२ ग्रामीण साहित्य: प्रेरणा
 ६.२.३ ग्रामीण साहित्य: वेगळेपण
 ६.२.४ ग्रामीण साहित्य: वाटचाल

६.३ दलित साहित्य

- ६.३.१ दलित साहित्य: संकल्पना व स्वरूप
 ६.३.२ दलित साहित्य: प्रेरणा
 ६.३.३ दलित साहित्य: वेगळेपण
 ६.३.४ दलित साहित्य: वाटचाल

६.४ स्त्रीवादी साहित्य

- ६.४.१ स्त्रीवादी साहित्य: संकल्पना व स्वरूप
 ६.४.२ स्त्रीवादी साहित्याची भारतीय पार्श्वभूमी व परंपरा
 ६.४.३ स्त्रीवादी साहित्य: प्रेरणा
 ६.४.४ स्त्रीवादी साहित्य: वाटचाल?

६.५ आदिवासी साहित्य

- ६.५.१ आदिवासी साहित्य: संकल्पना व स्वरूप
 ६.५.२ आदिवासी साहित्य: प्रेरणा
 ६.५.३ आदिवासी साहित्य: वेगळेपण
 ६.५.४ आदिवासी साहित्य: वाटचाल

६.६ नवीन वाङ्मयीन प्रवाहाची समीक्षा

- ६.६.१ ग्रामीण साहित्याची समीक्षा: स्वरूप व मर्यादा
 ६.६.२ दलित साहित्याची समीक्षा: स्वरूप व मर्यादा
 ६.६.३ स्त्रीवादी साहित्याची समीक्षा: स्वरूप व मर्यादा
 ६.६.४ आदिवासी साहित्याची समीक्षा: स्वरूप व मर्यादा

◆ संदर्भ ग्रंथावली ◆

- ०१) प्रा. यादव आनंद () ग्रामीणता: साहित्य आणि वास्तव.....
 ०२) प्रा. यादव आनंद () ग्रामीण साहित्य:स्वरूप आणि वास्तव.....
 ०३) डॉ. पवार गो.मा.() साहित्यमूल्य आणि अभिरूची.....
 ०४) नलगे चंद्रकुमार() ग्रामीण वाङ्मयाचा इतिहास.....
 ०५) मुलाटे वासुदेव() ग्रामीण साहित्य: स्वरूप व दिशा.....
 ०६) गाडगीळ गंगाधर() साहित्य चिंतन आणि शोध.....
 ०७) कोतापल्ले नागनाथ()ग्रामीण साहित्य: स्वरूप आणि शोध.....

- ०८) ठाकूर रविंद्र ()मराठी ग्रामीण कादंबरी
- ०९) डॉ. विनायक तुमराम(१९९४) 'आदिवासी साहित्य: स्वरूप आणि समिक्षा',
- १०) गंगाराम आवारे (१९५७)'आदिवासींची लोकगीते', आदिवासी विकास प्रतिष्ठान, पुणे
- ११) संपा. गोविंद गारे (१९८५)'आदिवासी लोकगीते', आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे
- १२) डॉ. अलका हिवाळे(२००२)आदिवासी लोकगीतांतील स्त्रीजीवन, कैलास पब्लिकेशन, औरंगाबाद
- १३) संपा. व्यंकटेश आत्राम (१९८३)'आदिवासी विकास विशेषांक', लोकराज्य, मुंबई
- १४) भुजंग मेश्राम (१९८२)'आदिवासी कविता', सेवा प्रकाशन, पुणे
- १५) गुरूनाथ नाडगोंडे (१९७९)'भारतीय आदिवासी', कॉन्टीनेन्टल प्रकाशन, पुणे
- १६) डॉ. शैलजा देवगावकर (१९८३)'महाराष्ट्रातील आदिवासींचे लोकसाहित्ये', साईनाथ प्रकाशन, नागपूर

- ७.१ **वैचारिक साहित्य : संकल्पना व स्वरूप**
 ७.१.१ वैचारिक साहित्य व्याख्या व स्वरूप
 ७.१.२ वैचारिक साहित्य प्रेरणा आणि प्रयोजन
 ७.१.३ वैचारिक साहित्य व ललित साहित्य
 ७.१.४ वैचारिक साहित्य व समाज
 ७.१.५ वैचारिक साहित्याचे विशेष
- ७.२ **भारतीय व पाश्चात्य वैचारिक लेखनाची पूर्वपरंपरा**
 ७.२.१ वैचारिक साहित्य उदय व विकास
 ७.२.२ भारतीय वैचारिक लेखन पूर्वपरंपरा
 ७.२.३ पाश्चात्य वैचारिक लेखन पूर्वपरंपरा
 ७.२.४ भारतीय व पाश्चात्य वैचारिक लेखन साम्य / भेद
 ७.२.५ भारतीय व पाश्चात्य वैचारिक लेखन निवडक उतारे
- ७.३ **एकोणिसाव्या शतकातील वैचारिक साहित्य**
 ७.३.१ एकोणिसाव्या शतकातील सामाजिक राजकीय व सांस्कृतिक परिस्थिती
 ७.३.२ बाळशास्त्री जांभेकर, लोकहितवादी व इतर
 ७.३.३ महात्मा फुले, विष्णुशास्त्री चिपळूणकर, ताराबाई शिंदे व इतर
 ७.३.४ लोकमान्य टिळक, गो.ग. आगरकर, वि.रा. शिंदे व इतर
 ७.३.५ एकोणिसाव्या शतकातील वैचारिक लेखनाचे विशेष
 (७.३.२, ७.३.३, ७.३.४ या उपघटकातील विचारवंतांचे निवडक उतारे घेणे)
- ७.४ **विसाव्या शतकातील वैचारिक साहित्य (स्वातंत्र्यपूर्व)**
 ७.४.१ विसाव्या शतकातील सामाजिक राजकीय व सांस्कृतिक परिस्थिती
 ७.४.२ सत्यशोधकी विचारवंत
 ७.४.३ शाहू—आंबेडकर
 ७.४.४ सानेगुरूजी, वा.म. जोशी, न.चि.केळकर, वि. दा. सावरकर इत्यादी
 ७.४.५ विसाव्या शतकातील वैचारिक लेखनाचे विशेष
 (७.४.२, ७.४.३, ७.४.४ या उपघटकातील विचारवंतांचे निवडक उतारे घेणे)
- ७.५ **विसाव्या शतकातील वैचारिक साहित्य (स्वातंत्र्योत्तर)**
 ७.५.१ विसाव्या शतकातील सामाजिक राजकीय व सांस्कृतिक परिस्थिती
 ७.५.२ मे.पू. रेगे, नरहर कुरुंदकर व इतर
 ७.५.३ एस. एम. जोशी, यदुनाथ थत्ते, दादा धर्माधिकारी, ग.प्र. प्रधान व इतर
 ७.५.४ भालचंद्र नेमाडे, भा.ल. भोळे, गंगाधर पानतावणे, यशवंत मनोहर व इतर
 ७.५.५ विसाव्या शतकातील वैचारिक लेखनाचे विशेष
 (७.५.२, ७.५.३, ७.५.४ या उपघटकातील विचारवंतांचे निवडक उतारे घेणे)
- ७.६ **एकविसाव्या शतकातील वैचारिक साहित्य**
 ७.६.१ एकविसाव्या शतकातील सामाजिक, राजकीय व सांस्कृतिक परिस्थिती
 ७.६.२ सदानंद मोरे व इतर
 ७.६.३ आ. ह. साळूंखे व इतर
 ७.६.४ रावसाहेब कसबे व इतर
 ७.६.५ एकविसाव्या शतकातील वैचारिक लेखनाचे विशेष
 (७.६.२, ७.६.३, ७.६.४ या उपघटकातील विचारवंतांचे निवडक उतारे घेणे)

◆ संदर्भ ग्रंथावली ◆

- ०१) लोकहितवादी () शतपत्रे.....
- ०२) प्रा. य.दि. फडके () महात्मा फुले: समग्र वाङ्मय.....
- ०३) सं. जयसिंग पवार() राजर्षी शाहू स्मारक ग्रंथ.....
- ०४) डॉ. श्रीराम गुदेकर () सत्यशोधकी साहित्याचा इतिहास.....
- ०५) मून वसंत () डॉ. आंबेडकरांचे बहिष्कृत भारत व मूकनायक.....
- ०६) एस.एस. भोसले () प्रेरणा आणि निर्मिती.....
- ०७) प्र.न. जोशी () आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास.....
- ०८) पोतदार दत्तो वामन() मराठी गद्याचा इंग्रजी अवतार.....
- ०९) विष्णुशास्त्री चिपळूणकर () निबंधमाला.....
- १०) नरहर कुरूंदकर () धार आणि काठ.....
- ११) निर्मलकुमार फडकुले() प्रबोधनाच्या पाऊलखुणा.....
- १२) लक्ष्मण गायकवाड() समाजस्वातंत्र्य आणि साहित्य
- १३) अश्विनी धोगंडे () स्त्रीवादी समीक्षा.....
- १४) रावसाहेब कसबे () समता.....
- १५) डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर () जातीसंस्थेचे उच्चाटण.....
- १६) ग.बा. सरदार () महात्मा फुले.....
- १७) डॉ. जनार्धन वाघमारे() साहित्य चिंतन

.....
पेपर क्र. ०८ वाङ्मय प्रकाराचा अभ्यास: नाटक व आत्मकथन
.....

८.१ नाटक: संकल्पना आणि स्वरूप

- ८.१.० प्रास्ताविक
- ८.१.१ नाटकाची पूर्वपीठीका
- ८.१.२ नाटकाच्या व्याख्या
- ८.१.३ नाटकाचे स्वरूप
- ८.१.४ नाटकाची वैशिष्ट्ये

८.२ नाटकाचे घटक

- ८.२.० प्रास्ताविक
- ८.२.१ संहितानिष्ठ घटक
 - संविधानक
 - पात्रचित्रण
 - संघर्ष
 - घटना आणि प्रसंग
 - भाषाशैली
- ८.२.२ प्रयोगनिष्ठ (सादरीकरण) घटक
 - प्रकाश योजना
 - रंगभूषा
 - वेशभूषा
 - नेपथ्य
 - संगीत

८.३ नाटक: प्रकार

- ८.३.० प्रास्ताविक
- ८.३.१ नाटकाचे प्रकार —
 - शोकांतिका
 - सुखात्मिका
 - क्षोभप्रधान नाटय
 - प्रहसन
- ८.३.२ नाटकाचे उपप्रकार —
 - एकांकिका
 - दीर्घांक
 - एकपात्री प्रयोग
 - नाटयछटा
 - संगीतिका
 - नभोनाटय
- ८.३.३ नाटकाचे आशयानुसार प्रकार —

- पौराणिक
- सामाजिक
- ऐतिहासिक
- समस्याप्रधान

८.४ आत्मकथन : स्वरूपविशेष

- ८.४.० प्रास्ताविक
- ८.४.१ आत्मकथन : संकल्पना आणि स्वरूप
- ८.४.२ आत्मकथन आणि आत्मचरित्रे
- ८.४.३ आत्मकथन : विशेष

८.५ मराठी वाङ्मय प्रवाहातील आत्मकथने

- ८.५.० प्रास्ताविक
- ८.५.१ दलित आत्मकथन
- ८.५.२ स्त्रियांची आत्मकथने
- ८.५.३ विमुक्त भटक्यांची आत्मकथने
- ८.५.४ ग्रामीण आत्मकथन

८.६ आत्मकथन: भाषाशैली

- ८.६.० प्रास्ताविक
- ८.६.१ निवेदनशैली
- ८.६.२ संवादशैली
- ८.६.३ प्रतीक, प्रतिमांची ओळख
- ८.६.४ आत्मकथनातील बोली
- ८.६.५ समारोप

◆ संदर्भ ग्रंथावली ◆

- ०१) चंद्रकुमार नलगे / गंगाधर पानातावणे () दलित आत्मकथने.....
- ०२) मनोहर जाधव ()दलित स्त्रियांची आत्मकथने: स्वरूप आणि चिकित्सा, पद्मगंधा, पुणे
- ०३) डॉ. विमल भालेराव()आधुनिक मराठी वाङ्मयातील स्त्रियांची आत्मचरित्रे, साई प्रसार केंद्र, नागपूर
- ०४) संपादक आनंद वस्कर()वाङ्मयप्रकार: संकल्पना व स्वरूप.....
- ०५) डॉ.सौ.अनिता सहस्त्रबुध्दे ()मराठी नाटकातील संवाद बदलते रंगरूप
- ०६) य.च.म.मु.वि. नाशिक ()वाङ्मय प्रकार (काव्य व नाटक).....
- ०७) मा. कृ.शिंदे() नाटक : शास्त्र आणि तंत्र.....
- ०८) प्र. न. जोशी () अर्वाचिन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास.....
- ०९) संपादक दत्ता भगत ()मराठी दलित एकांकिका.....
- १०) डॉ. रामचंद्र शंकर वाळिंबे ()मराठी नाटय समिक्षा.....
- ११) महाराष्ट्र राज्य विश्वकोश ()मराठी विश्वकोश आठवा खंडनिर्मिती मंडळ.....
- १२) श्री. ना. बनहट्टी ()मराठी रंगभूमीचा इतिहास.....
- १३) गो. वा. बापट () नाटक विषयक व्यापक विचार.....
- १४) सं.डॉ.वि.भा. देशपांडे () नाटयसमिक्षा: काही दृष्टीकोन.....
- १५) संपादक विश्वनाथ शिंदे ()मराठी नाटक आणि रंगभूमी हिमांशू स्मार्त
- १६) संपादक मधुकर भावे() नांदी स्मरणिका नाटय संमेलन, नांदेड २००६.....

- १७) रत्नाकर मतकरी ()लोककथा ७८.....
- १८) र. कृ. फडके () नाटय परामर्श.....